

УДК 331.101.3

Т. І. Паустовська

кандидат економічних наук, доцент

Криворізький економічний інститут ДВНЗ “Криворізький національний університет”

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

У статті проаналізовано вплив людського капіталу на подальший розвиток сьогоdnішнього й завтрашнього суспільства та важливість його розвитку в сучасному світі та в Україні. Визначено шляхи різних економічних шкіл і напрямів у різні часові періоди в розгляді людського капіталу як соціального, так і економічного чинника. Сформовано основні моделі економічного зростання як сьогоdnішнього, так і майбутнього суспільства, де основною опорою виступає саме людський капітал. Розроблено тезу, що паралельно людському капіталу необхідно розвивати людську особистість і вдосконалювати її якісні риси. Встановлено мотивацію матеріального й морального стимулювання людини до задоволення її потреб. Обґрунтовано причини професійної підготовки й конкурентоспроможність робочої сили.

Ключові слова: людський капітал, знання, інтелект, інвестиції, мотивація, розвиток, стимулювання, використання.

I. Вступ

Проблема людини завжди займала важливе місце в економічній теорії в різні часи існування цивілізації. Але, як усе в житті, людина змінюється, розвивається, тому її роль і місце в економічній теорії – це не щось раз і назавжди надане, тому виникає необхідність дедалі глибше осмислювати цей феномен. Особливо це актуально нині, коли виникла нова категорія “людський капітал”, яка відображає нове становище людини у виробництві та суспільстві, коли відбувається переростання людини економічної (*homo economicus*) у людину творчу (*homo creator*). Цілковито слушно на цьому фоні розглянути особливості розвитку людини й у світі, і в нашій країні, а також визначити шляхи нарощування людського капіталу як головного надбання національного багатства, так і головної рушійної сили суспільно-економічного прогресу [9, с. 83].

Розвиток людського капіталу здійснюється під впливом низки чинників, важливе місце серед яких посідають економічні та соціальні. Варто зауважити, що відповідно до рівня розвитку країни дослідженню економічних чинників формування людського капіталу приділяється також різна увага. Вчені, які досліджують проблему людського капіталу, серед яких провідні зарубіжні: Г. Беккер, М. Блауг, Х. Боуен, Е. Денисов, Т. Шульц та вітчизняні – В. Гриньова, О. Грішнова, М. Долішній, А. Колот, С. Мочерний, В. Петух, А. Чухно – вказують на групу економічних чинників, що впливають на його формування – реальні доходи населення, їх розподіл, доступність товарів та послуг тощо. Однак мало досліджено їх вплив, а більше віддаються переваги аналізу освітніх чинників. Тому аналіз економічних і

соціальних основ формування людського капіталу є дуже актуальним питанням, адже це зумовлює потреби забезпечити сучасні чинники економічного зростання. На сьогодні, світова спільнота дійшла висновку, що традиційна модель економічного зростання вичерпала себе, оскільки породжує значні соціально-економічні загрози для сучасних і прийдешніх поколінь та з її контексту випав власне людський чинник. Нова модель економічного розвитку має базуватися на ресурсах, які практично є невичерпними, а саме на знаннях, інтелекті, творчих здібностях людини. Саме вони формують людський капітал, який є головною продуктивною силою сучасної економіки. Розвиток і нагромадження значного людського капіталу є одним із пріоритетних завдань будь-якої країни, а Україна в цьому питанні не є виключенням, оскільки для неї це завдання є актуальнішим, ніж для розвинутих країн [1, с. 44].

II. Постановка завдання

Метою статті є аналіз впливу людського капіталу, що являє собою такі якості людини, як нагромаджені продуктивні здібності, знання, володіння інформацією, здоров'я, мотивація і мобільність, які вона використовує в економічній діяльності для виробництва товарів, послуг та які забезпечують їй отримання прибутку, на подальший розвиток сучасного й майбутнього суспільства, а також визначення його місця й ролі у працях науковців-економістів. Досягнення зазначеної мети передбачає виконання таких завдань:

– систематизувати підходи відомих науковців і практиків, які брали активну участь у розробленні й поширенні концепції інтелектуального капіталу щодо виокремлення його структурних компонентів;

- з'ясувати, у чому полягає сутність та історичне місце категорії “людський капітал”;
- показати шлях переходу від людини економічної (*homo economicus*) до людини творчої (*homo creator*);
- визначити головні напрями зміцнення соціально-економічних основ формування людського капіталу в Україні.

III. Результати

Класична економічна теорія в основу своїх досліджень ставила питання стосовно зростання національного багатства. Проте в системі цих поглядів людина та її праця займали досить важливе значення. Класики обґрунтували модель економічної людини, високо оцінювали її працю як джерело багатства, виділяли в людині її здатність до праці, тобто робочу силу, перетворення її на товар, формування й динаміку вартості товару “робоча сила” тощо. Але класична школа обмежувала аналіз людини її роллю в економіці.

Неокласична школа робить крок уперед порівняно із класиками й вводить людину у визначення предмета економічної теорії. Зокрема, А. Маршалл зазначав: “З одного боку, це наука про багатство, але з іншого – це наука про людину, яка відчуває на собі вплив найрізноманітніших факторів. Щодо економіки, то вона цікавиться переважно тими мотивами, які впливають... на поведінку людини в її економічному житті” [7, с. 75]. Отже, неокласики, як і класики зосереджували увагу на економічній людині. У подальшому, спираючись на теорію факторів виробництва, вони спростили роль людини, а її саму принизили та зрівняли з матеріальними факторами виробництва. Неокласична теорія всіляко доводила, що не лише праця людини, а й земля і капітал створюють нову вартість і збільшують її. Вони приділяли велику увагу аналізу поведінки людей у процесі виробництва, управлінню цими процесами за допомогою стимулів, властивих ринковим відносинам. Вся складність людини, її поведінки зводиться до “максимізації власного задоволення (корисності)”.

Отже, незважаючи на істотне просування неокласичної школи до підвищення ролі людини, увага до неї та її праці виявилися неспроможними в такому напрямі цивілізаційного прогресу, як розвиток людини, закономірності її зростання, перетворення на мету і критерій суспільно-економічного прогресу. Це надзвичайно широке коло питань, яке включає і зміни місця та ролі праці людини у виробництві, у відносинах праці та капіталу, тобто у відносинах власності шляхом її демократизації, у створенні сприятливих умов для освітнього, професійного й культурного зростання людини, у переході від людини економічної до людини творчої. Тут йдеться про глибокі якісні зміни в людській праці та в цілому в людській життєдіяльності.

Інші школи Заходу розкривають соціально-економічні проблеми сучасного суспільства, його соціальну структуру в різних аспектах, у зв'язку із справедливістю і нерівністю у суспільстві. Неокласики виходили з того, що реально існує в житті, в господарській практиці, і фактично абсолютизували ситуацію, яка склалася. Так, машинна техніка зробила людину простим додатком машини, частковим робітником. Машини в руках капіталу стали знаряддям, за допомогою якого формальне підкорення було перетворене на реальне підкорення праці капіталу, робітник позбавлений можливості створювати товар і продавати його на ринку самостійно, виявився прикутим до капіталу, а підвищення продуктивності праці за допомогою машин привело до звільнення “зайвих” робітників та зростання безробіття. У результаті цього, економічна, технологічна, речова залежність робітника від капіталу була настільки великою, що людина опинилася фактично на одному рівні з матеріальними факторами виробництва, а з розвитком машинного виробництва ситуація змінюється докорінно. Комплексна механізація, автоматизація виробництва, а тим більше застосування інформаційно-комунікаційних технологій потребують добре освіченого, висококваліфікованого працівника, який завдяки своїм ґрунтовним знанням, практичному досвіду й умінню виконує складні, інтелектуальні операції, здійснює функцію контролю за роботою складної техніки й технології, забезпечує їх безперебійне функціонування. Це ставить нові, набагато вищі вимоги до освіти людини [6, с. 39–40]. В умовах переходу від індустріального до постіндустріального суспільства істотно змінюються всі параметри людського розвитку, в тому числі й система продуктивних сил. Якщо в індустріальну епоху головним чинником виробництва був матеріальний (засоби виробництва, земля, природні ресурси), то постіндустріальну епоху – людський капітал і ті форми капіталу, які безпосередньо пов'язані з ним: людський капітал, інтелектуальний капітал, соціальний капітал. Нині відбувається кардинальна зміна уявлень про структуру й роль окремих складових сукупного капіталу – сучасне високотехнологічне виробництво потребує не часткового робітника, не залежну людину, а людину вільну, озброєну сучасними знаннями, вмінням їх застосовувати й ефективно використовувати. Провідну роль став відігравати людський капітал, який:

1) втілений у людині, реалізується через її економічну діяльність, не може продаватися, передаватися, залишатися у спадщину;

2) не має матеріальної форми, оскільки людський капітал – це якісні риси людини. Незважаючи на це, він об'єктивно існує й суттєво впливає на результати економічної діяльності;

3) формується та нагромаджується в результаті інвестицій в освіту, охорону здоров'я та відпочинок, культурний розвиток, пошук інформації;

4) формується впродовж тривалого періоду утримання, виховання та навчання особи (18–25 років) до початку трудової діяльності. Упродовж трудової діяльності працівника людський капітал не тільки не зношується, але й збагачується шляхом набуття практичного досвіду, підвищення кваліфікації, що здебільшого відбувається в першій половині трудового періоду.

Отже, розвиток людського капіталу безпосередньо пов'язаний із розвитком людської особистості, удосконаленням її якісних рис. Це здійснюється передусім за рахунок загальної та професійної освіти, інформаційного забезпечення, охорони здоров'я та відпочинку.

У структурі людського капіталу можна виокремити чотири основних елементи:

- *знання, інформація, продуктивні здібності, таланти* – загальна середня освіта; професійна підготовка в системі професійно-технічних навчальних закладів, вишів; професійна підготовка на виробництві; підвищення кваліфікації на виробництві; здобуття професійного досвіду й навичок на виробництві; самоосвіта, неформальна освіта;
- *здоров'я* – охорона здоров'я; стан навколишнього середовища; спосіб життя;
- *мотивація* – система матеріального та морального стимулювання; сформовані потреби та цінності;
- *мобільність* – рівень та якість професійної підготовки; конкурентоспроможність робочої сили.

Людський капітал формується на рівні кожної окремої особистості, при цьому в період здобуття загальної та професійної освіти формується потенційний людський капітал. Якщо особа не використає в економічній діяльності свої продуктивні здібності, знання, навички, то її потенційний людський капітал може не перетворюватися на реальний. Отже, поняття “людський капітал” в істинному розумінні цього терміна може стосуватися зайнятого населення – саме воно використовує його в економічній діяльності та отримує дохід від його використання [5, с. 40].

За своєю природою “людські ресурси” й “людський капітал” – поняття не тотожні. Людські ресурси потенційно можуть стати людським капіталом у тому випадку, коли знання, уміння, навички, спроможності втілені в людині, будуть приносити реальний дохід і створювати багатство, тобто, якщо людина має можливість реалізувати себе в суспільному виробництві шляхом власноруч організованої діяльності. Для перетворення людських ресурсів у людський капітал необхідні

певні умови, щоб забезпечити реалізацію людського капіталу в результатах діяльності, що мають товарну форму.

Людський капітал – це система характеристик, які визначають здатність людини до творчої праці з метою створення товарів, послуг, доданої вартості, тобто якості робочої сили індивідуума, сукупного працівника підприємства, фірми, корпорації, країни, що знаходять прояв у процесі розширеного відтворення. Таким чином, чим досконалішим є людський капітал, виражений рівнем освіти, кваліфікації, знань, досвіду, тим більші можливості до продуктивної високоякісної праці.

Слід зазначити, що людський капітал є єдиним активним капіталом, тоді як всі інші капітали є пасивними, оскільки вони всі без винятку підпорядковуються людині й діють відповідно до її волі. З огляду на цю позицію, інвестування в інші види капіталу, минаючи людський, виявляються недостатньо результативними. Інвестиції в людський капітал – це джерело економічного зростання, не менш важливе, ніж капіталовкладення в матеріально-речові фактори виробництва та землю. На межі ХХ і ХХІ століть світова наукова думка сформулила принципово новий погляд на цивілізаційний процес. Нова парадигма розвитку на перший план висуває не нагромадження матеріальних благ, а розвиток людського потенціалу при збереженні навколишнього середовища. Людина, її потреби й розвиток визнаються основними передумовами прогресу, а отже, і змістом соціальної політики кожної держави.

Перспективи світової економіки у ХХІ ст. визначаються характером переходу країн до нового етапу розвитку продуктивних сил і від індустріальної стадії, де досліджено велике механізоване машинне виробництво, до постіндустріальної, де будуть переважає сфера послуг, наука, освіта тощо. Виробництво матеріальних благ, безумовно, збереже свою значущість, але його економічна ефективність буде визначатися, в першу чергу, використанням висококваліфікованих кадрів, нових знань, технологій і методів управління. Таким чином, на перший план висувається спосіб виробництва й передача знань і, власне, сама людина – її інтелектуальний потенціал. За розрахунками Всесвітнього банку, в складі національного багатства США основні виробничі фонди становлять лише 19%, природні ресурси – 5%, а людський капітал – 76%. Тому, все більше дослідників вважає людський капітал найбільш цінним ресурсом постіндустріального суспільства, начебто ціннішим ніж природне або накопичене багатство. Вже зараз у всіх країнах людський капітал визначає темпи розвитку науково-технічного прогресу. Відповідно посилюється увага суспільства до системи освіти, як основи виробництва цю-

го потенціалу. У XIX – першій половині XX ст. від переважної більшості професіоналів було потрібно, в першу чергу, міцно засвоїти певне коло знань, навичок і вмій, чітко виконувати свої обов'язки відповідно до певних правил. Що стосується сучасного виробництва, то його ефективність вирішальною мірою залежить від ініціативи і творчого ставлення до справи всіх його учасників – робітників, інженерів, менеджерів. Кожен з них повинен не тільки виступати кваліфікованим користувачем технічних пристроїв і технологій, які безперервно оновлюються та вдосконалюються, але постійно брати участь у їх вдосконаленні, шукати принципово нові, все більш плідні, технічні, організаційні, економічні й соціальні рішення. Саме тому не можна нехтувати соціальною складовою людського капіталу або соціальним капіталом, який може розглядатися як окреме поняття. Цьому передують освіта, три загальні цілі якої необхідно сформулювати так:

Перша – створення умов для оволодіння людиною, зокрема, професійною діяльністю, отримання кваліфікації, або перекваліфікації для включення людини в суспільно корисну працю, відповідно до її інтересів та здібностей. При цьому для кожної окремої людини її освіта виступає у двох іпостасях:

1) як засіб самореалізації і самоствердження особи, оскільки людина максимально розкриває свої здібності в праці;

2) як засіб стабільності, соціального самозахисту та адаптації людини в умовах ринкової економіки, як її власність, капітал, яким вона розпоряджається як суб'єкт на ринку праці.

Друга мета – виховання громадян, соціально-активних, творчих членів суспільства, які оволоділи системою загальнолюдських і національних цінностей, ідеалів, які здатні до перетворень у виробництві, у виробничих, економічних і суспільних відносинах, до участі в управлінні, які володіють відчуттям відповідальності за результати своєї діяльності, за охорону природи, за розвиток країни і світу.

Третя мета – задоволення поточних і перспективних потреб виробництва у кваліфікованих фахівцях, які відповідають вимогам гуманітарного, соціального й науково-технічного прогресу, володіють широким загальноосвітнім і професійним світоглядом, професійною мобільністю [3, с. 71–72].

Згідно з теорією людського капіталу, він, в умовах ринку – це індивід, як і його здібності до праці. Оскільки здібності до праці мають властивість накопичуватися, соціальні складові також мають капітальну природу, бо вони визначають ступінь затребуваності індивіда на ринку праці й одержувані доходи працівника. У свою чергу, це веде до зростання суспільного багатства.

Крім цього, у теорії людського капіталу виділяють два основні аспекти його дослі-

дження: перший – це процес інвестування (накопичення) капіталу; другий – визначення рівня його реалізації. При першому можна певним чином прогнозувати, а от при другому, визначення рівня реалізації людського капіталу досі залишається складним завданням. На динаміку віддачі від людського капіталу впливає дуже багато факторів як суб'єктивного характеру: природні здібності, особистісні цінності, психологічна налаштованість, культурний рівень працівників, тривалість життя, ґендерний компонент людського капіталу, мотивація, так і об'єктивного змісту – державна політика й система управління виробництвом, рівень освіти, місце посади в службовій ієрархії, суспільний статус людини, умови праці, тривалість і якість інвестицій тощо.

Людський капітал має специфічну природу. Якщо у випадку фізичного капіталу в кінці терміну використання він повністю переносить свою вартість на вартість створеного з його допомогою продукту, то у випадку людського капіталу поширені ситуації, коли накопичений людський капітал використовується або неповністю, або втрачається і не впроваджується у виробництво. Останнє певним чином зумовлено умовами й часом використання працівника, його компетенцією, а також тим, що означений капітал не потребує прискореної окупності, він є власністю людини й може бути використаний працівником лише за відповідних умов у будь-який період часу [8, с. 175–176].

В Україні, на жаль, немає ефективного механізму збереження й розвитку людського капіталу та не сформовано державну стратегію його розвитку. За відсутності реальних можливостей забезпечити стаке зростання чи навіть стабілізацію кількості населення, уряд України має спрямувати свої зусилля на те, щоб підвищити якісні характеристики наявного людського капіталу та ефективніше його використовувати за рахунок активізації трудової мобільності населення [2, с. 43].

Для створення необхідних економічних умов формування людського капіталу в нашій державі слід суттєво підвищити доходи населення, передусім домогосподарств з дітьми, адже саме в них формується людський капітал майбутніх поколінь. При цьому потребує реорганізації система оплати праці, для чого необхідно формувати високу вартість національної робочої сили. Це потребує суттєвого підвищення не тільки мінімальної заробітної плати, а й середнього її рівня. Проте для обґрунтування виваженої політики у сфері підвищення оплати праці необхідно:

1. Перейти від соціального стандарту “прожитковий мінімум” до соціального стандарту “мінімальний споживчий бюджет”, який і має бути основою формування мінімальної заробітної плати.

2. Відновити практику розроблення та розрахунку раціонального (стандартного) споживчого бюджету, який має бути соціальним орієнтиром підвищення середньої оплати праці та рівня життя населення.

3. Змінити принципи формування заробітної плати, диференціювати заробітну плату залежно від того, чи є в цього працівника діти, які не досягли працездатного віку. Слід виходити з того, що суспільство та підприємці мають взяти на себе частку того економічного тягаря, який несе сім'я, утримуючи та виховуючи дітей – майбутніх працівників і членів суспільства.

Для цього необхідно запровадити систему доступних кредитів на освіту, адже в умовах розвитку ринкових відносин у сфері освіти та низького життєвого рівня більшої частини населення, забезпечення доступу до якісної професійної освіти для значної маси людей можливе лише на кредитній основі. Тому необхідно забезпечити надання пільгових безвідсоткових кредитів, відсотки за якими мають погашатися за рахунок державного бюджету, і ці витрати повинні розглядатися як інвестиції в людський капітал. Настав час зрозуміти, що підвищення якості освіти є однією з обов'язкових умов розвитку людського капіталу. Його забезпечення можливе не тільки через упровадження сучасних освітніх стандартів, але передусім завдяки:

- модернізації матеріально-технічної бази закладів освіти, оснащенню їх сучасною навчальною технікою, забезпеченням доступу до Інтернету;
- підвищення мотивації викладацького складу до поліпшення якості навчання шляхом забезпечення достойної оплати праці, інших умов праці, посилення відповідальності;
- удосконаленню організації навчального процесу, зниженню навчального навантаження на викладачів, забезпеченню переходу до болонської системи організації освіти;
- суттєвому посиленню контролю за якістю навчання з метою недопущення видачі дипломів (свідоцтв) про освіту за відсутності відповідних знань;
- посиленню рівня практичної підготовки учнів закладів професійно-технічної освіти та вишів [4, с. 45].

IV. Висновки

В умовах формування стратегії інноваційного розвитку економіки українське суспільство має усвідомлено й цілеспрямовано робити інвестиції у людину, інакше воно буде відставати в економічному розвитку від інших держав, де з позицій інноваційного розвитку економіки досить пильну увагу приділяють використанню людського капіталу у сфері наукової діяльності як важливої ланки інноваційного розвитку щодо накопи-

чення знань, досвіду, генерування ідей і продукування інновацій. Порівняно з інвестиціями в інші різні форми капіталу, інвестиції в людський капітал є найбільш вигідними як із погляду самої людини, так і з погляду всього суспільства, тому що дають досить значний за обсягом, тривалий за часом та інтегральний за характером економічний і соціальний ефект. Інвестування в людський капітал має здійснюватися на чотирьох рівнях:

- 1) особистісному – для формування людського капіталу окремих осіб;
- 2) мікрорівні – для формування людського капіталу підприємств;
- 3) мезорівні – для формування людського капіталу регіонів і галузей;
- 4) макрорівні – для формування сукупного людського капіталу країни.

Освіта, охорона здоров'я, професійна підготовка, пошук економічно важливої інформації, мобільність робочої сили, виховання і догляд за дітьми відносяться до основних напрямів “людських інвестицій”. Тому політика держави в цьому порядку повинна стати окремим, самостійним напрямом регуляторної функції уряду. Людський капітал, сформований у результаті інвестицій і накопичений людиною, визначений запас здоров'я, знань, навичок, спроможностей, мотивацій, що доцільно використовується в тій чи іншій сфері суспільного відтворення, сприяє зростанню продуктивності праці й ефективності виробництва і тим самим впливає на зростання матеріального добробуту людини та економічне зростання держави.

Список використаної літератури

1. Антонюк В. Головні напрями зміцнення соціально-економічних основ формування людського капіталу в Україні / В. Антонюк // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 6. – С. 39–47.
2. Білик О. Основні напрями збереження і розвитку національного людського капіталу за рахунок активізації трудової мобільності / О. Білик // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 1. – С. 43–46.
3. Близнюк В. Людський капітал як фактор економічного розвитку: монографія / В. Близнюк. – Київ: КНЕУ, 2005. – 275 с.
4. Грішнова О. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. Грішнова. – Київ: Знання, 2001. – 254 с.
5. Кузнєцова Н. Освіта, наука і виробництво як ключові компоненти механізму формування людських ресурсів інноваційного типу / Н. Кузнєцова // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 4. – С. 39–42.
6. Маркова Н. Дослідження тенденцій формування інтелектуальних складових людського капіталу / Н. Маркова // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 3. – С. 45–49.

7. Маршалл А. Принципы экономической науки: в 3 т. / А. Маршалл. – Москва : Прогресс. – Т. 1. – 1993.
8. Червінька Л. Використання людського капіталу в контексті інноваційного розвитку / Л. Червінька, Т. Червінька // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 2. – С. 41–44.
9. Чухно А. Сучасні економічні теорії : підручник / А. Чухно, П. Юхименко, П. Леоненко. – Київ : Знання, 2007. – 878 с.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2014.

Паустовская Т. И. Современные социально-экономические основы формирования человеческого капитала

В статье проанализировано влияние человеческого капитала на дальнейшее развитие сегодняшнего и завтрашнего общества и важность его развития в современном мире и в Украине. Определены пути разных экономических школ и направлений в разные временные периоды в рассматривании человеческого капитала как социального, так и экономического фактора. Сформулировано основные модели экономического роста как сегодняшнего, так и будущего общества, где основной опорой выступает именно человеческий капитал. Разработан тезис, что параллельно человеческому капиталу необходимо развивать человеческую личность и совершенствовать ее качественные черты. Установлена мотивация материального и морального стимулирования человека к удовлетворению его потребностей. Обоснованы причины профессиональной подготовки и конкурентоспособности рабочей силы.

Ключевые слова: человеческий капитал, знания, интеллект, инвестиции, мотивация, развитие, стимулирование, использование.

Paustovska T. Modern Socioeconomic Foundations of Human Capital

Show the importance of human capital development in the world and Ukraine. The views, estimates and trends of logical progression of economic theory category "human capital" are investigated in the article. In the context of economics the socioeconomic problems of modern society, its social structure in different aspects, in conjunction with justice and inequality of society are disclosed. Against the background the understanding of personal human interest in obtaining high-quality knowledge and its right practical use for the next social, economic, financial and especially self enrichment of the person individually and the society as a whole is made by the method of analysis.

The direction of human capital development by schools of economics and trends is shown, in different period of time as a social and economic factor, that within the meaning is enough actual and important. Well the modern science maintains a focus on the new economic growth models of both today's and future society. The main column of these models is exactly human capital, that is an inexhaustible resource involving knowledge, intelligence, scientific skills, information awareness and competence to use it right, creativity, mobility etc. While developing the human capital, it is necessary to elaborate human peculiarity in parallel improving its qualitative characteristics, that is accomplished first of all by means of general and professional education, information applications, health protection and rest. Motivation as a system of financial and moral incentives, needs and values, formed by a person, and mobility that involves the level and quality of the professional education and the competitive ability of labour force at any part of the world, where this labour force is needed, are shown no less important elements of the human capital.

It is shown that in the modern period of multifeature society's development and Ukrainian society's development first of all, the investment is the main instrument of human capital formation – the source of economic civilize process. The socioeconomic directions of knowledge improvement and the means of its accumulation, that maximizes the economic effects of production are suggested.

It's necessary to set a high task in the human capital development, not be afraid to march ahead to achieve the target, because all the possibilities are available.

Key words: human capital, knowledge, intelligence, investments, motivation, development, stimulation, use.